

Kirjanduslikest linnauuringutest

Jason Finch

Teesid: Käesolev artikkel tutvustab kirjanduslike linnauuringute (*Literary Urban Studies*, LUS) uuemaid suundi, visandab olulisemad uurimismeetodid ja eristab neid teistest võimalikest linnakultuuride, ruumilisuse ja kehalise kogemuse käsitlusviisidest. Kirjanduslikud linnauuringud seisavad vastu varasemate linnauuringute katsetele teha üldistusi mingil hetkel kuulsaimate või suurimate linnade põhjal. Kirjanduslikud linnauuringud varustavad humanitaarteaduste uurijad vahendite, sealhulgas mõistetega, mis on rakendatavad mistahes perioodi kirjandusele ükskõik millises keeles.

DOI: 10.7592/methis.v19i24.16196

Märksõnad: kirjanduslikud linnauuringud, urbanism, koht, linnakirjandus, kirjandusteooria

Mis on kirjanduslikud linnauuringud?

Seda, millisena linnad kirjanduses paistavad, on nüüdseks uuritud juba mitukümme aastat. Ent praegu on see omandanud uudse päevakajalisuse. Selline uurimistöö näitab, et puhtad humanitaardistsipliinid, nagu ajalugu ja kultuuriuuringud, on paratamatult seotud teiste akadeemiliste valdkondadega, nagu näiteks kunsti- ja disainiõppe, sotsiaalteaduste ning ka välismaailmaga. 2010. aastatel on välja kujunenud uued kirjanduslikud linnauuringud. Selles valdkonnas tekivad kirjandusuurijatel kokkupuutepunktid kogu maailma linnades aset leidva aktivismiga sellistes küsimustes nagu gentrifikatsioon, ametlik hoonestus, infrastruktuurid, sealhulgas ühistransport, ning ressursside ja teenuste võrdne kättesaadavus. Kirjanduse-, kultuuri- ja narratiiviuurijad võivad kaasa aidata eesmärgipärastatud hoogtegevusele ja linnaplaneerimisaruteludele.

Käesolevas artiklis tutvustatakse ning kontekstualiseeritakse uusi kirjanduslike linnauuringuid Kirjanduslike Linnauuringute Assotsiatsiooni (Association for Literary Urban Studies, ALUS) ühe asutaja perspektiivist. 2011. aastal Helsingi Kirjanduse ja Linna Võrgustikuna (Helsinki Literature and the City Network) alguse saanud organisatsiooni konverentsid ja sümposionid on praeguseks viinud kolme artiklikogumiku avaldamiseni (Ameel, Finch ja Salmela 2015; Finch, Ameel ja Salmela 2017a; Ameel jt 2020a) ja Palgrave Macmillani kirjastuse kirjanduslike linnauuringute raamatusarja „Literary Urban Studies” käivitamiseni. Neis köidetes käsitletakse selliseid metropole nagu New York, London ja Pariis kõrvuti pealinnadega, nagu Santiago ja Stockholm, mille globaalne profiil pole nii kõrge, ning linna-

dega, mis kas pole enam pealinnad või pole seda kunagi olnudki: Johannesburg, Veneetsia, Diyarbakır, Las Vegas, Narva ja Kaplinn.¹

Nagu sarja „Literary Urban Studies“ toimetajad on selgitanud, rõhutavad kirjanduslikud linnauuringud oma uurimismaterjali „linlikkust“ – elemente, mis on eriomased linnale ja linnatingimustele, ning teadvustamist, mida see linlikkus toob kaasa allikmaterjalile ja mille suunas osutab metodoloogiliste uurimismarsruutide vallas (Beville ja Flynn 2018, ii). Selliste elementide hulka kuuluvad simultaansus, sattumuslikkus ning palimpsestlik olemus, mida sageli seostatakse linnakogemustega modernistlikus kirjanduses, kuid loetelu ei piirdu sellega. Keskendumine linlikkusele kirjanduses võtab arvesse linnatingimuste tihedust, mitmekesisust ning ruumilisi mõõtmeid, mida tuuakse esiplaanile klassikalistes linnauuringutes, aga ka uuemat huvi linnade funktsiooni, mõõtkava ja omavahelise suhestumise vastu. Linnakirjandust vaadeldakse suhetes tegelike linnadega mitmel tasandil. Näiteks võib linnakirjandus toimida reaktsioonina materiaalsetele linnadele, poolauto- noomse esteetilise konstruktsioonina ja ka aktiivselt kujundada seda, kuidas me linnadest, nende igapäevaelust, nende problemaatikast, planeerimisest ja arengust mõtleme ja kõneleme. Linlikkus nõuab põhjalikumat ja rangemat süüvimist uute materjalide ning metodoloogiliste marsruutide otsimisse. Tänapäevases linlikkuses esile kerkivate teemade seas on võtmetähendusega võrgustike, mõõtkavade ja hierarhiate mõisted ning see, kuidas neid nii ilu- kui ka mitteilukirjanduses kasutatakse, kritiseeritakse ja ümber korraldatakse. Tänapäeva kirjanduslikes linnauuringutes on need küsimused kesksel kohal.

Akadeemilise valdkonnana on kirjanduslikud linnauuringud tihedalt seotud linnaajaloo, linnaplaneerimise ja kultuurigeograafiaga. Paljud varasemad ülevaated kirjanduslikest linnarepresentatsioonidest algasid juhtivateks või keskseteks peetud maailmalinnadega, võttes eeskujuna Walter Benjamini seisukohast, et Pariis on „19. sajandi pealinn“, või pidades esmatähtsateks „20. sajandi pilvelõhkujatega Manhattanit või 21. sajandi globaalseid finantspealinnu“ (Benjamin [1935] 2002; Finch, Ameer ja Salmela 2017a, 5). Ent „[e]namik linnaelanikke kogeb oma linnu mingil

1 Vt mh Markku Salmela (New York), Aleksejs Taube (London), Jeremy Tamblingi (Pariis), Bieke Willemi (Santiago), Tone Selboe ja Lydia Wistiseni (mõlemad Stockholm) ning Marita Wenzeli (Johannesburg) peatükke raamatus „Kirjandus ja perifeerne linn“ („Literature and the Peripheral City“, Ameer, Finch ja Salmela 2015). Giada Peterle, Francesco Marilungo, Markku Salmela ja Elle-Mari Talivee artiklid raamatus „Kirjanduslikud teisesed linnad“ („Literary Second Cities“, Finch, Ameer ja Salmela 2017a) käsitlevad vastavalt Veneetsiat, Diyarbakiri, Las Vegast ja Narvat ning Huda Tayobi peatükk teoses „Kirjanduslike narratiivide materiaalsus linnaajaloos“ („The Materiality of Literary Narratives in Urban History“, Ameer jt 2020a) on pühendatud Kaplinnale. Vt ka mitmeid peatükke „Palgrave'i kirjanduse ja linna käsiraamatus“ („The Palgrave Handbook of Literature and the City“, Tambling 2016), sh Ameerli, Finchi, Salmela ja Wenzeli omi.

Linnakirjanduslik paik George Gissingi romaanist „Demos: A Story of English Socialism” („Deemos, lugu inglise sotsialismist”, 1886), 3. ptk: Regenti kanal Londonis Islingtoni ja Hoxtoni vahel. Jason Finchi foto, oktoober 2019.

moel teisejärgulistena muude, suuremate või kuulsamate linnade kõrval” (Finch, Ameer ja Salmela 2017a, 5). Kirjanduslikes linnauuringutes rõhutatakse perifeeriaid ning teisesust lotmanlikus mõttes (Lotman 1985; vt Talivee ja Finch 2015) „dünaamilisena” ning see rõhuasetus seab kirjanduslikud linnauuringud samasse ritta 21. sajandi maailma (või globaalse) ajalookirjutusega (Kumar 2019).

Kirjandustekstid võimaldavad sissevaateid linnaelu aspektidesse, mis ei ole sama hästi kättesaadavad teistes linnauurijate poolt kasutatavates allikates, nagu seda on ajaloodokumendid ja poliitilised tekstid. Raamat „The Materiality of Literary Narratives in Urban History” („Kirjanduslike narratiivide materiaalsus linnaajaloos”; Ameer jt 2020a), mis on sündinud ALUSi haakumistest ajaloolaste tegevusega, tegeleb spetsiifiliselt selle küsimusega. Näiteks kaldub kirjandus (proosa, luule, draama, aga ka mitteilukirjanduslikud žanrid) toimima linna mitmel tasandil, peegeldades linna kompleksust selle skalaardimensioonides ning seda taasesitades. Kirjanduse võime sätestada kohaülesust (Mattheis 2018), kompleksed seosed linna vormi arvukate kontseptsioonidega (Keunen 2017, vt lk 159–177 käesolevas Methise numbris) ning selle suutlikkus anda edasi mõõtkavatasandite mõttekujutuslikku üksteisest läbipõimimist inimeste poolt (Finch 2016a, 3–31, 213–214) muudab kirjanduse eriti asjakohaseks täienduseks mitteilukirjanduslikele tekstidele, milles kujutletakse linna võimalusi (näiteks poliitilisi suundi ja planeerimist puudutavatele tekstidele). Teiseks, kirjandus kaldub hõlmama inimlikku ja kogemuslikku

skaalat, mida näitlikustavad (kuid kindlasti ei ammenda) esimeses isikus jutustamine ning teadvuse voolu võtted. Ning kolmandaks tegeleb kirjandus eriti kontrafaktilisusega (Dannenberg 2008), mis ikka ilmneb selles, et kirjandussüžeed on sageli korrastatud arusaama ümber sellest, mis saaks olla või oleks võinud olla. Sellisena saab kirjandus toimida laboratooriumina, milles pannakse proovile võimalikke maailmu, individuaalsest kuni kogukondliku ja sealt edasi planetaarseni.²

2. ... ja mis need ei ole?

Kirjanduslikke linnauuringuid võib hõlpsasti segamini ajada mõnede teiste, tõsi küll, seotud uurimisvaldkondadega: linnauuringutega, niinimetatud ruumilise pöördega humanitaar- ja sotsiaalteadustes, paigafenomenoloogiaga, kirjandusgeograafiaga, geokriitikaga, psühogeograafiaga, kujunemisjärgus olevate uute materiaalsus- ja mobiilsusuuringutega. Kindlasti võib kirjanduslikke linnauuringuid liigitada osaks linnahumanitaariast, valdkonnast, milles viimasel ajal on võrsunud jõudsalt interdistsiplinaarseid uurimusi (nt Ameel, Kervanto Nevanlinna ja Nyström 2016; Finch 2016b), kuid tegu ei ole linnauuringutega. Kirjanduslikud linnauuringud on kirjandusteaduse, mitte linnauuringute haru. Nii linnateooriat kui ka „linnades aset leidvate praktikate ning protsesside empiirilisi kirjeldusi“ (Jayne ja Ward 2017, 49) hõlmavad linnauuringud moodustavad sotsiaalteaduste interdistsiplinaarse valdkonna, mille suunitluseks on praktiline rakendatavus planeerijate, aktivistide ja teistegi poolt. Kirjanduslikud linnauuringud see-eest on akadeemiliste humanitaarteaduste alaosa, mis püüdleb dialoogile nii sotsiaalteadlaste kui ka praktikutega.

Edasi tuleb öelda, et kirjanduslikud linnauuringud küll kasvasid välja laiemast huvist „ruumi ja koha vastu kirjanduses“ (Finch 2011; Isomaa jt 2013), kuid see on suundumus, mis järgneb nn ruumilisele pöördele ning on reaktsioon sellele, kuid mitte osa sellest. *Ruumiline pööre* on lühitermin tähistamaks mõju, mida mitmetele distsipliinidele, sealhulgas kultuuriloole ja inimgeograafiale avaldasid Henri Lefebvre'i, Michel de Certeau ja Michel Foucault' väited, et ühiskondlikult produtseeritud ruumilisus on produktiivne, isegi esmane kriitilise analüüsi kategooria. Ruumilise pöörde kui põhimõtteliselt poliitilise laadi või analüüsi, akadeemilise uusvasakpoolsuse osa juured on „fenomenoloogilise mõtlemise esiletõus, mis rõhutab perspektiivsust ning lokaliseeritud kehastumust kui teadvuse lähtekohta“,

2 Need kolm aspekti on pärit tekstist, mille löid valmimisjärgus oleva teose „Linliku võimalikkuse kirjandused“ („Literatures of Urban Possibility“) toimetajad – siinkirjutaja, Lieven Ameel ja Markku Salmela. Raamat on välja kasvanud ALUSi konverentsist, mis toimus 2017. aasta augustis Tampere. Kolmanda punkti sõnastus võlgneb tänu eriti Lieven Ameelile, kes on töötanud kontrafaktilisusega kui kirjanduslike linnauuringute ühe võtmevaldkonnaga.

kui tsiteerida Gerhard van den Heeverit (2018, 72). Kirjanduse lugemine elustab teiste elukogemusi, sealhulgas kohtadesse paigutatust, eriti linnades, kus meeltega tajutava nivood on peaaegu üleküllastunud (Malpas 2012), ning fenomenoloogia asetseb ruumikeskse kirjandusteaduse ning kirjanduslike linnauuringute mingi osa keskmes (Finch 2016a; Prieto 2018), kuid kirjanduslikud linnauuringud ei esinda tingimata fenomenoloogilist vaatenurka ega kuulu lahutamatu kokku koha mõistega.

Ajakirja *Literary Geographies* esimeses numbris määratles kirjandusteadlane Neal Alexander kirjandusgeograafiat kui ruumilisest pöördest võrsunud valdkonda, mis asub spetsiifiliselt „inimgeograafia ja kirjandusteaduse liitpinnal“ (Alexander 2015, 1). Uue interdistsiplinaarse uurimismeetodi juured on seega mitmekesised, ulatudes nii kirjanduskriitikute ja elulookirjutajate suhteliselt ebasüstemaatiliste pingutusteni pakkumaks selgitusi kohtadele, mida võib leida Charles Dickens'i või õdede Brontëde teostest, kui ka kirjandusteoste teedrajavate tõlgendusteni selliste geograafide poolt nagu Marc Brosseau (1994; 1995). Oma aluspõhimõttelt on uus kirjandusgeograafia interdistsiplinaarne, kirjanduslikud linnauuringud on aga multidistsiplinaarsed. Vähemalt selles osas sarnanevad kirjanduslikud linnauuringud rohkem linnauuringute ja regionaalgeograafiaga kui kirjandusteaduse või kultuuri-geograafiaga ning on keskendunud reaalse maailma objektile, nimelt linnale, oma käsitusviisis, mida olen teisel nimetanud „koht-kõigepealt“-tüüpi vaatenurgaks (Finch 2016a, 24). Vastselt tekkivad valdkonnad võivad võistelda, milline millist endasse hõlmab, nagu siis, kui Alexander (2015, 3) väidab, et „kirjandusgeograafiaga tegeldakse sageli teiste nimede all“, mille hulka kuuluvad „kujutluslik geograafia, kirjanduskartograafia, geokriitika, geopoeetika, geohumanitaaria“. Siin leidub tõepoolest kattuvusi, kuid ruumilise pöörde kiiluvees on võib-olla olulisem selgitada erinevusi.

Kui vaadelda üht näidet Alexanderi nimekirjast, siis *geokriitika* tähistab spetsiifiliselt ruumilise pöörde järgset paigaurimist kultuuriliste materjalide kaudu, paigutades koha esiplaanile – või on, kui kasutada geokriitika rajaja Bertrand Westphali ([2007] 2011) sõna, „geotsentriline“ – ning töötab stratigraafiliselt, kasutades analoogiliselt arheoloogia ja geoloogiaga kihtide lahtikaevamise meetodit. Osas kirjanduslikest linnauuringutest rakendatakse geokriitikat kui võttestikku väga edukalt (nt Marilungo 2017). Ent geokriitikat, nagu ka kirjandusgeograafiat ja mu enda väljatöötatud meetodit, paigakeskset süvakriitikat, tuleb eristada kirjanduslikest linnauuringutest seetõttu, et need tegelevad kultuuriliste ülevaadetega põhimõtteliselt ükskõik millistest kohtadest, kirjanduslikes linnauuringutes tuntakse aga huvi just teatud sorti kohtade ja mitte teiste vastu (mentaalsed ja tekstuaalsed konstruktsioonid sellest, mis on linn, võivad muidugi tohutult varieeruda). Nende kolme

naabri seas meenutavad kirjanduslikud linnauuringud paigakeskset süvakriitikat selle poolest, et mõlemas kasutatakse ükskõik milliseid tekste ja vaatenurki, mis osutuvad käepärasteks või sobivad käsitletava juhtumiga; metoodika osas on mõlemad läbinisti eklektilised.

Kirjanduslikele linnauuringutele valavad valgust võrdlused ja vastandused ka teiste ruumikirjutuse ja -uurimise valdkondadega. *Psühhoograafia* on vastuoluline termin, ent kirjeldab siiski tähelepanuväärset nähtust – seda, kuidas inimese mälestustega põimunud jalutuskäigud lubavad kiikamist kohtadesse, mida süsteemsemad ega akadeemilisemad vahendid ei võimalda. See on tuntavas suguluses selliste loovmeetodite nagu skitseerimise ja fiktsiooniloo kasutuselevõtuga inimgeograafia eksperimentaalsetes harudes (Peterle 2019). Ometi on psühhoograafiale, nagu ka eri nimedega tähistatud käsitlusviisidele, mis on seotud flanööri mõistega, näiteks süvatopograafiale (Papadimitrou 2012) langenud osaks rünnakud selle eest, et need privilegeerivad nende kogemusi, kel on jõudeaega ning võimalust end publikule kuuldavaks teha.

Olles pigem vägagi akadeemilised suundumused võrreldes sellise tegevusega nagu akadeemilise ja loovkirjutamise vahelisele rindejoonele jääv psühhoograafia, jagavad viimasel ajal sotsiaalteadustes aset leidnud materiaalsuste ja liikuvustega seotud „pöörded“ kirjanduslike linnauuringutega huvi reaalse maailma nähtuste kategooria vastu, mis ületab distsipliinide eraldusjooni, suubudes valdkonda, mis pole niivõrd inter-, kuivõrd multidistsiplinaarne. Ent ei psühhoograafia ega töö materiaalsuste ja mobiilsuste vallas aseta ühtainsat ruumilist objekti uurimistöö keskmesse nii selgelt kui kirjanduslikud linnauuringud „linna“ (või ehk lihtsalt „linnasid“). „Ruum on materiaalne produkt,“ kui tsiteerida Manuel Castellsi, ja siiski, nagu osutab Gerhard van den Heever (2018, 75–76; ka Castellsi tsitaat pärineb van den Heeverilt), on „ruumilise pöördega“ seotud uurimistöös tihtipeale jäetud „ruumi konstrueerimise materiaalsus [. . .] puudutamata ning teoretiseerimata“. Materiaalsusele keskendumine tähendab pidevat viitamist inimsubjektide kehalisele paigutatusele, seega seades materiaalsuse-alased tööd, olgu need ükskõik kui mitmekesised, kõrvuti kirjanduslike kohauuringute ning eriti kirjanduslike linnauuringutega. Sõnal *materialism* võib olla spetsiifiliselt marksistlik tähendus, ent seda on võimalik kasutada ka kirjandusuurimise puhul, mis keskendub ehitatud keskkondadele, milles see kirjandus on loodud (Tobin 2018).

Nii linna- kui ka kultuuriajaloolaste jaoks võib kirjanduse lugemine potentsiaalselt valada valgust materiaalsete linnatingimuste aspektidele, mida teistsugused allikad ei suuda ära seletada, samal ajal kui kirjandusteosed ise on materiaalsed produktid (Ameel jt 2020b). Heites üle distsipliinipiiride pilku sellele, kuidas eri liiki mobiilsused on struktureerinud inimkogemust kultuurivaldkondade siseselt ja

neist väljaspoolgi, ilmneb veel üks tegevus, mida kirjanduslikes linnauuringutes on võimalik kasutada, kuid millega võrreldes neil on olulisi meetoodilisi erinevusi, sest uurimise tuumobjektiks on ruumiüksus ja mitte inimpraktika. Kirjandusteadlased, kes töötavad eri žanridega, mille hulka kuuluvad romaan ning päevik, võivad pakuda omalaadseid panuseid mobiilsusuuringutesse, nagu ka töösse linna materiaalsusega, tänu oma asjatundlikkusele inimeste jutustamispraktikate kui teiste kogemuste mõistmise vahendite vallas, olgu neil siis konkreetset linlik fookus või mitte (Pearce jt 2013; Pearce 2018).

Viimaks saab kirjanduslikke linnauuringuid eristada veel ühest tema naabrist: linnakultuuri uuringutest. 2014. aastal asutatud ajakiri *Journal of Urban Cultural Studies* avaldab artikleid, milles „antakse võrdset kaalu: (1) linnauuringute ühele või mitmele aspektile (argielu, ehitatud keskkond, arhitektuur, linnaplaneerimine, identiteedikujunemine, transport...) ning (2) ühele või mitmele konkreetsele kultuuri(teksti)produktiooni vormile (kirjandus, film, graafiline romaan, muusika, kunst, grafiti, videomängud, virtuaalsed või *online*-võrguruumid...)” (JUCS 2019). Kirjandus ei ole selles formuleeringus päriselt kaotsi läinud, ent ei asu kaugeltki mitte kesksel kohal. Samamoodi uurib „linnakultuuri“ ülevaade, mille raamatus „Remaking London“ („Ümber tehtud London“) esitab arhitektuuriteadlane Ben Campkin (2013, 3, 16), selle metropoli aspektide „representatsioone“, mida võib leida fotoajakirjandusest ning 20. sajandi „avalike ja kultuuridiskursuste“ lõikepunktidest ning kunstnike interventsioonidest. Mõlemal puhul tulevad ilmsiks kohta esmaseks tõstvate käsitlusviisidega seotud riskid: vormiüksikasjad libisevad fookusest välja. Inimesed kasutavad sõnu, et rääkida lugusid oma elust ning kohtadest, kus nad on elanud; ilukirjanduslik ja ka mitteilukirjanduslik proosa ning luulegi salvestavad seda moel, mis erineb kõigist teistest, millele keskenduvad Campkin ja ajakiri *The Journal of Urban Cultural Studies*.

3. Moretti, suurusjärk ja alternatiivid

1980. aastatel lükkas Franco Moretti kõrvale hüpoteesi, mis „võis tunduda möödapääsmatuna“, nimelt selle, et „linnaga toime tulemiseks võtab kirjandus kasutusele kirjelduse“, puudutades selle komponente: „maju, esemeid, suurus, mida on võimalik mitmel moel kirjeldada ja klassifitseerida“. Selle asemel, kirjutab Moretti:

[. . .] iseloomustab linna see – ükskõik mil moel, ning see leiab tee romaani – et selle ruumiline struktuur (põhimõtteliselt selle kontsentreeritus) on funktsionaalne liikuvuse intensiivistumise suhtes: loomulikult ka ruumilise liikuvuse, ent peamiselt ühiskondliku mobiilsuse. Õnnestumise ja ebaõnnestumise silmipimestav kiirus on tähtis teema 19. sajandi romaanis alates Balzacist

kuni Maupassant'ini: sellega siseneb linn moodsasse kirjandusse ning muutub selle nii-öelda kohustuslikuks kontekstiks. (Moretti [1983] 2005, 111–112)

Mõnel moel, näiteks viidates mobiilsusele, mis on nii „ruumiline“ kui ka „ühiskondlik“, on Moretti teerajaja. Essees „Homo Palpitans: Balzac's Novels and Urban Personality“ („Homo palpitans: Balzaci romaanid ning linlik isiksus“), millest see lõik pärineb, pühendub ta materiaalsuse ja tekstuaalsuse mitmetele tasanditele, põimides omavahel ühest küljest mõtteid ja aistinguid, teisalt dokumenteeritud tegelikkust. Ent võttes eesmärgiks seada küsimärgi alla „seos, mille Benjamin kehtestas linnakogemuse ning kirjandusproduktiooni vahel oma essees Baudelaire'ist (mis on viimase kümnendi *sancta sanctorum*)“, jõuab Moretti järeldusele, et „linnaelu“ kujutamisel juhendusid 20. sajandi „peamised kirjandus- ja massikultuurižanrid“ 19. sajandi „laissez-faire-linna“ – Balzaci Pariisi – mudelist (Moretti [1983] 2005, 109, 128–129).

Benjamin ja Moretti näivad seega jagavat uskumust, et see, mis linnast tõelise (suur)linna teeb, on selle suurusjärg, selle võimsad mõõtmed (olgu siis füüsiliselt või kultuuriliselt). See meenutab Bart Keuneni seisukohta, et 20. sajandil iseloomustab „linnauringute klassikalisi teoseid“ Georg Simmelist Chicago sotsioloogiakoolkonnani ning Leonardo Benevolo hilisemate töödeni „soov leida sellele suurusjärgumuljele mingisugune objektiivne alus“ (Keunen 2017, 23; vt lk 161 käesolevas numbris). Kirjanduslikud linnauringud üritavad vältida seesugust kinnistumist selle külge, mida peetakse keskusteks ja metropolideks või megalopolideks, keskendudes väiksematele ning kultuuriliselt mitte nii selgesti defineeritud asulatele ja linnaosadele, mis nii kirjanikel kui ka linnauringute teemadel kirjutajatel on kippunud unarusse jääma.

Lisaks tasub vastu seista Moretti väitele, mille tõeväärtust kirjanduslike linnauringutega tegelejad liigagi hõlpsasti võivad eeldada, et linn kui koht ning romaan kui kunstivorm on lahutamatult seotud. Hoolimata linnaluule olulisusest Rooma ja klassitsismiaja satiiris kuni Charles Baudelaire'i ja T. S. Elioti ekskursioonideni moodsasse linna, võib romaani hõlpsasti pidada linna kirjanduslikuks ekvivalendiks. Lõppude lõpuks, ning kanooniliselt nii, nagu nähtub 19. sajandi üüratust realistlikust näitematerjalist, sisaldab see linna tohutu paljutahulisuse representatsioone, lähtudes narratiivsetest sidemetest mitmete ühiskondlike tasandite vahel tekstikeskkonnas, mis on täis kohanimedid, objekte ja kõrvaltegelasi. Ent linna puudutavaid legende on sagedamini maksma pandud luule kui romaani kaudu – tõik, mis kehtib nii teiste linnade, näiteks Inglismaal asuva Bristol, kui ka Rooma ja Londoni kohta (Borch 2017). Moretti ([1983] 2005, 126) väidab, et detektiivromani kõrgkirjanduslikuks kujunemine 20. sajandil Jorge Luis Borgese, Carlo Emilio

Gadda, Alain Robbe-Grillet' ja Thomas Pynchoni postmodernismis kujutab üksnes 19. sajandi realistlikes suurteostes leiduva linnakujundi „õõnestumist“. See jätab kõrvale loomingulise mitteilukirjanduse, näiteks reisikirjade ning autobiograafiliste kirjutiste olulisuse 20. ja 21. sajandi kirjanduslike linnakujutuste jaoks. Ka ignoreerib see võimalust kasutada kirjandusteaduses välja kujunenud võttestikku, lugemaks tekste, mis polnud algselt ette nähtud „kirjandusena“ lugemiseks, näiteks linnade eneseesitlusi linnaplaneerimistekstides.

Tõepoolest, ehkki Moretti võis tõsta linna ka kirjandus- ja kultuurikriitikute, mitte üksnes sotsioloogide ja arhitektuuriloolaste arutelu objektiks, näib tal 1980. aastatel olevat puudunud kindlus selle suhtes, kuidas seda uut tegevust jätkata. Eriti paistab, et lääneliku marksistina, kes nõustub selliste ettekirjutustega nagu „ajaloolisusta alati“ (Jameson 1981, 9), tundub ta olevat tol perioodil olnud skeptiline seisukoha suhtes, et ruumi varieeruvuses on midagi tegelikult tähendusriikast, pidades kultuuri muutumist selle asemel ajaliselt struktureerituks. Vaatemängulisest linlikul ühiskonnaredelil ülespoole pürgimisest, Balzaci, Maupassant'i ja teiste lugudes kirjutab ta, et

[...] linnast füüsilise kohana – ning seetõttu ka kirjelduste ja klassifikatsioonide toetajana – saab pelk taust linnale kui arenevate ühiskondlike suhete võrgustikule – ning seega tuugi narratiivsele ajalisusele. Romaan teeb nähtavaks, et linna tähendust pole võimalik leida ühestki konkreetsest kohast, vaid see ilmutab end üksnes ajalise trajektoori kaudu. Kui müütilise jutustamise suureka pürgimuseks on aja metamorfoos ruumi, pöörab linlikkus selle aksiooni pea peale ning üritab pakkuda ruumilisele lahendust järgnevuse terminites. (Moretti [1983] 2005, 112)

Siinkohal eitab Moretti tegelikult nii linnade eneste mitmekesiseid reaalsusi (vastandina sellisele katusabstraktsioonile nagu „linn“) ning allutab ruumilisuse ajalisusele. Seega asub varajane Moretti positsioonile, mis on üsna erinev sellest, mida esindavad kas kohafenomenoloogid või Lefebvre'i esmane kinnitus, et ühiskondlikult produtseeritud ruum struktureerib tähendusriikalt inimkogemust, mille Moretti ise võtab oma hilisemas Euroopa romaani atlas (..Atlas of the European Novel“, 1998, 79; vrd Finch 2011, 28) kasutusele kujul, et see, k u s lugu toimub, on oluline. On võimalik, et tema 1980. aasta seisukohast nähtub lähedust narratoloogiaga, valdkonnaga, mis fundamentaalselt tegeles jutukirjanduse järjestava korrastamise ning ajalise lahtirullumisega, milles tuleb ilmsiks kokkupõrge narratoloogilise vaate ning võib-olla mitmete teiste vaadete vahel kirjandusliku linna ruumilisusele.

Moretti viimane lause äsja tsiteeritud lõigus osutab suurusjärgule kui omadusele, võimele ühendada väga väikesemõõdulist ning väga suuremõõdulist kirjan-

dusloos ja kirjanduslikes ruumiuringutes, mis edasi mõtlemise jaoks on äärmiselt produktiivne, võib-olla tema töö kui terviku kõige väärtuslikum omadus üldse. Ent nii linnade ja linnajagude tähenduslike erinevuste eitamise kui ka ruumi allutamise osas eelistavad kirjanduslikud linnauuringud jääda eriarvamusele. „Linna“ tähendust ei tarvitse leida „ühestki konkreetsest kohast“, ent just paljudes konkreetsetes kohtades, mida saab kohata mõõtkavapoeetika meetodite ning korduvate tagasi-pöördumiste abil, mida olen välja pakkunud teisel (Finch 2016a, 136–137, 212–214), tuleb avalikuks tõde linnade kohta kogu nende paljususes. Selliste tõlgenduste hulka kuuluvad uurimused, mis on pühendatud konkreetsetele linnapiirkondadele, mil on omaenda suundumused ja mustrid, näiteks AbdouMaliq Simone (2016) kriitilise urbanismi valdkonda kuuluv uurimistöö Lääne-Aafrika linnade kohta, milles ei eeldata, et tolle piirkonna linnad vastaksid normidele, mis on välja kujunenud metropoolseteks peetavates piirkondades. Linnakirjandus, nagu Moretti osutas 1980. aastatel, aitab inimestel tõepoolest leida lahendust „ruumilisusele“, kuid moodsa linlikkuse pidamine millekski, mis on paika pandud 19. sajandi Pariisis ja veel kaks-sada aastat hiljemgi praktiliselt muutumatuks jäänud, on kahtlemata imperialistlik tegu.

Hilisematel aastakümnetel, sedamööda, kuidas uued tehnoloogiad on hakanud kirjandusteadusele võimsat ja vastuolulist mõju avaldama, on Moretti Ted Underwoodi (2019, 176) sõnusti poleemiline toetaja sellele, mida Underwood nimetab laiaulatuslikuks kirjandusteaduseks ja Moretti (2013) ise kauglugemiseks. Californias Stanfordi ülikoolis on Moretti ja tema nooremate kolleegide rajatud Stanfordi kirjanduslaboratoorium uurinud statistilisi suundumusi tuhandetes romaani-des, kasutades selliseid andmebaase nagu näiteks Hathi Trusti oma. Üks tuludest, mis sedasorti teadusest tõuseb, on põhjalikum arusaamine, kuidas kirjanduslikke ülevaateid linnadest on traditsiooniliselt moonutanud sedasorti kohtade ülerepresenteerimine linnades – ja sedasorti linnade ülerepresenteerimine – mis kirjutajaid endid köidavad. Ühe kirjanduslaboratooriumi poolt publitseeritud brošüüri autorid näitavad, et Londonit puudutavates kirjutistes, mis pärinevad perioodist 1750–1950, mainitakse lähemaid ja kaugemaid eeslinnasid, kus elas suurem osa Londoni tolleaegsest elanikkonnast, harva ja hõredalt võrreldes kesklinna kõige kuulsamate aadresside ja linnaosadega (Heuser, Moretti ja Steiner 2016, 3, joonis 3.3). See osutab uurimissuundade poole, mis rabavalt erinevad nendest, millele viitas 1980. aastate Moretti (mille hulka kuulus selliste 19. sajandi nähtuste uudsus nagu politseipatrullid, tänavavalgustus, hoonestus või sooliselt ning klassikuuluvuselt eristuvad jalutamistavad, mis tegelikult olidki 1990. ja 2000. aastate linnakultuuriuuringute fookuses). Viidatud brošüür „The Emotions of London“ („Londoni emotsioonid“) osutab selle asemel kirjanduslike materjalide kasutamisele selleks, et süüvida ini-

meste linnades eksisteerimise lihtlabasematesse, ent see-eest ehedamalt representatiivsetesse omadustesse.

4. Kirjanduslike linnauuringute intellektuaalsed alused: Jane Jacobs, Doreen Massey ja teised võtmetähendusega mõtlejad

Moretti tööd ise ei esinda kirjanduslikke linnauuringuid, kuid on neid inspireerinud. Nende arutamine rohkem kui 35 aasta jooksul on valmistanud ette pinda kirjanduslike linnauuringute eneste vaatlemisele. Kirjanduslike linnauuringute alused ning arenguteed on mitmekesised. Selles valdkonnas tegutsevad teadlased kasutavad Euroopa ühiskonnateoreetikute klassikat, muuhulgas Georg Simmeli „Grossstädte und das Geistesleben“ („Suurlinnad ja vaimuelu“), Walter Benjamini Pariisikogemise vaatlusi ning Michel de Certeau ja Henri Lefebvre'i ülevaateid produtseeritud ruumist ning kasutaja suhtest sellega. Kirjandusuuringute vallas ilmunu seas on mõjukas olnud selliste Ameerika teadlaste töö nagu Robert Alter, Blanche Gelfant, Richard Lehan ja Carlo Rotella. Mina avaksin ukse kirjanduslikesse linnauuringutesse nelja õpetlase abil, kes on mõjutanud mu enda mõtlemist ja tegevust. Nad on tegutsenud erisugustes valdkondades: linnauuringute (Jane Jacobs), kriitilise inimgeograafia (Doreen Massey), kohafilosoofia (Jeff Malpas) ning kirjandusliku ruumifenomenoloogia (Eric Prieto) vallas.

Jane Jacobs (1916–2005) on linnauuringutes ikooniline kuju, kes tegutses linna inimlikustamise nimel, ühendades selle tervikolemuse nii väikeste linnajagude elu mõistmise kui ka suuremõõtmelisse poliitikasse sekkumisega, eelkõige selleks, et päästa küpseid linnamaastikke iganenutena likvideerimisest. Doreen Massey (1944–2016) tegeles koha mõistega ning lausa päästis selle konservatiivide kätte langemast, muutes võimalikuks selle lõikumise selliste identiteedipositsioonidega nagu sugu, klass, nahavärv ning sättumus. Jeff Malpas (s 1958) rõhutab, kui oluline on inimeste jaoks teadvuse omandamisel ja säilitamisel paigustatus ning milline tähtsus on kirjandustekstidel mõistmaks, kuidas teised inimesed end paigustatuna tunnevad, muutes võimalikuks kategooriad, mille kaudu sellist kogemust arusaadavaks struktureeritakse. Tema filosoofilised pingutused ületavad eraldusjoone analüütilise ja „kontinentaalse“ traditsiooni vahel filosoofias, mis, nagu ta näitab, on tihtipeale kunstlik, kuid seavad küsimärgi alla selliseidki ideid nagu Benjamini seostamine linnaruumiga ja Heideggeri ühendamine eemalasuva ruraalsusega (Malpas 2012). Eric Prieto (s 1966), nagu ka Massey ja Malpas, seab küsimärgi alla koha kui mõiste, eriti kujul, mil see toimib postkoloniaalsetes linnakirjandusteostes.

Jacobsi kindlasti kõige laiemalt loetud teos on „The Life and Death of Great American Cities“ („Suurte Ameerika linnade elu ja surm“, 1961). Kirjanduslike linnauuringute juba usin järgija võiks öelda, et Jacobsile pakuvad huvi üksnes need lin-

nad, millele ta annab hinnangu „suur“, või eeldada, et sinna, kuhu need linnad liiguvad, peavad teisedki Ameerika linnad järgnema. Ent seda arvamust võib tasakaalustada teistega. Näiteks pühendub Jacobs süvitsi tuttavatele ja elatavatele paikkondadele linnades, nagu seda on Hudson Street Lower Manhattanil, kus ta ise elas ja kirjutas. Teiseks ei paista mitte kõik linnad, millele ta andis hinnangu „suur“, olevat seda ligi kuuskümmend aastat hiljem: Jacobsi suured Ameerika linnad on Ühendriikide kirdeosa metropolid, mis kõik olid esindatud 19. sajandi kümne kõige rahvarohkema USA linna edetabelis. Tema nimekirjas ei ole nn Päikesevööndi linnu ega midagi Floridast, Texasest, Arizonast ega Californiast. Seega võivad linnade hierarhiad muutuda. Võrreldes Jacobsiga ei olnud Massey pühendumine linnaruumile seotud sotsiaalse või planeerimismõõtmega, vaid oli otseselt poliitiline. Ta vastandub koha konstrueerimise viisidele, mis muudvõltsivalt seovad seda kuulumise ja liikumatusega, olles tihtipeale nostalgilised ja poliitiliselt konservatiivsed. Selle asemel pakub Massey (1994, 146) välja koha dünaamilises tähenduses, „väljapoole vaatavana“, tuues arvukaid näiteid Londoni Kilburni linnajaost, kuhu ta ise oli elama asunud.

Paar sissejuhatavat märkust Jacobsilt ning Masseylt võiksid juhtida kirjanduslike linnauuringute manifesti koostamise suunas. Jacobs (1961, 13–14) pakub „Surma ja elu“ välja kui alguse „seiklemisele reaalses maailmas“. Ta jätkab: „Viisiks pääseda ligi sellele, mis toimub linnade näiliselt mõistatuslikus ja vastalises maailmas, on minu arvates vaadata tähelepanelikult ning nii väheste eelootustega kui võimalik kõige tavalisemaid stseene ning sündmusi.“ Kirjanduslike linnade uurimine enne uusi kirjanduslike linnauuringud jättis argisuse tõepoolest piisava tähelepanuta. Ning Massey alustab oma teost „For Space“ („Ruumi heaks“), seades vasakpoolset vaatenurka kohale kui „eituse, invasioonist/erinevusest eemaletõmbumispüüde paigale“ kõrvuti palju peenejoonelisemalt tasakaalustatud seisukohaga, mis võtab arvesse nende inimeste hirmusid, kel on vaid pisut kontrolli omaenda liikuvuse üle. Sellest seisukohast on „kohaliku ligipääsmatuse ees tuntav õudus ebamugavalt vastandatud kaitsetute isikute toetamisega, kes läbi raskuste püüavad omaenda maalappi kaitsta“ (Massey 2005, 5–6).

5. Kokkuvõtteks

Uute kirjanduslike linnauuringute raames ollakse tunduvalt väiksema tõenäosusega kui 1930.–1980. aastate vahemikus toodetud linnakultuuriteaduses (nt Mumfordi, Benjamini, varajase Moretti töödes) seisukohal, et on olemas üksainus peamine linnaidee, mis on sündinud Lääne modernsuse pealinnades ja mida mujal kopeeritakse. Fookuses on mitmekesiste linlikkuste vastastikused mõjutused ning selles ei rõhutada linlikkuse ühiseid, saati siis universaalseid, struktureerivaid lii-

gendusi ega modernsusele iseloomulikke konkreetseid inimkujusid. „Linlikkus“ on palju hõlmavam, kui lubaksid arvata sellised kujud nagu provintsist pärit noormees, flanöör või võõrandunud emigrandist (mees)intellektuaal, kes „vaatab oma räämas korterist alla tundmatule linnale“, kirjutab „oma üksildase toa vaikuses“, kui tsiteerida Raymond Williamsit (1989, 45) ja Cole Porterit (1932). Metropoolsus – Londoni, Pariisi, New Yorgi, Moskva kesklinn – ei ole linnakogemuste hulgas paradigmaatiline, vaid nende kontekstis ebaharilik. Selle asemel avavad kriitilised linnauuringud tekstuaalseid ja kogemuslikke vasteid sellele, mida kriitiline urbanist Simone (2018, 126) nimetab „linnaenamiku“ aladeks, piirkondadele, kus linnas kohtuvad ametlik ja mitteametlik.

Kirjanduslike linnauuringute tulevikku ei kuulu mitte üksnes eri maailmajaod 21. sajandi oletatavasti linlikul ajastul, vaid ka mineviku linlikkus, millele on pühendatud enam kui huvitavat uurimistööd. Lähtuda saab kirjanduslike linnauuringute

Tekst linnas: linnajagude ja kirikupiirkondade kunagine piir Londonis Shepherdess Place'i ja Shepherdess Walk'i nurgal. Jason Finchi foto, oktoober 2019.

raames tehtud tööst, mis kõneleb Diyarbakiri, Narva ja Bristolis kihistustest või neist Veneetsia osadest, kus turistid ei käi (Marilungo 2017; Talivee 2017; Borch 2017; Peterle 2017). Uuesti tasub pöörduda selliste sotsiajalaloo ja kultuuriloo valdkondade poole nagu altpoolt kirjutatud ajalugu. Seda viljelevad ajaloolased (Ladurie [1978] 1980; Duffy [2001] 2003) on uurinud, kuidas eraldatud külakogukonnad kesk-aegses ja varauusaegses Euroopas (Montaillou Püreeneedes, Morebath Devonis) toimisid omamoodi linlike keskustena. Kokkukogunenud inimkooslustes elamine on olnud inimestele iseloomulik kogu nende ajaloo vältel. Kirjanduslike linnauuringute vallas tegutsevad teadlased ei eelda, nagu oleks 20. ja 21. sajandi „linlikusajastu“ minevikust ära lõigatud. Võib näida, et arutelud linlikkuse üle kaotavad tähenduse, kui väikesed kogukonnad, milles kõik kohalikud elanikud üksteist nägupidi tunnevad, liidetakse linlikkuse alla. Ent jätkuvalt on ülioluline, et kirjanduslike linnade uurijad võtaksid arvesse linlikkuse skaalasisid maailmas, mis hõlmab ka väikesed ning kaugustes paiknevaid asulaid ning neidki etappe linlikkuse ajaloos, mil isegi suurimate linnade roll oli ajutine (näiteks seoses ühiskondlike või usupühadega, õukondade või kohtutega), millega kaasnesid elanike arvu sagedased ja äärmuslikud kõikumised. Ka 21. sajandil ei ole linnaelu sellised aspektid kadunud kuurortlinnadest ja ülikoolilinnadest. Eraldatud piirkondades võib linlikel keskustel, mis on arvnäitajate poolest väikesed, olla rohkem suurlinnafunktsioone kui näiteks mõnel New Yorgi või Tokyo eeslinnal või magalarajoonil.

Kokkuvõttes panustavad kirjanduslikud linnauuringud tänapäevastes teadmisesse kahel olulisel moel. Esiteks võimaldavad need eri keeltes kirjutatud ning mitmesuguseid linnu vahendavate kirjanduste võrdlemist, sealhulgas mõõtkava ja suurusjärgu piire ületavaid kõrvutusi. Perifeerseteks või teisesteks peetud linnad – ning ka kuulsate linnade unarussejätud piirkonnad – muutuvad loetavaks, kui neid käsitletakse lisaks ülevaadetele Pariisi bulvaritest või New Yorgi tornidest. Teiseks, metodoloogias kõneldes liigendavad need dialoogi akadeemilise kirjandusteaduse ja rea teiste akadeemiliste distsipliinide ning mitteakadeemiliste valdkondade vahel. Kirjanduslikud linnauuringud saavad öelda kirjaniku või teksti kohta uusi asju. Need saavad tekste rühmitada ja klassifitseerida uutest põhimõtetest lähtuvalt: näiteks kirjutistena linlikust perifeeriast või teisestest linnadest. Nõnda võivad kirjanduslikud linnauuringud pakkuda laialt rakendatavaid sissevaateid konkreetse linna või selle piirkondade isikupärase. Inimesed üldiselt tajuvad linna isikupära ning arutlevad selle üle, kuid linnauuringud on senini vaid harva, kui üldse, suutnud neile selles abi pakkuda.

Tõlkinud Ene-Reet Soovik

Allikad

- Alexander, Neal. 2015. „On Literary Geography.” – *Literary Geographies* 1 (1): 1–4. www.literarygeographies.net/index.php/LitGeogs/article/view/1-2.
- Ameel, Lieven ja Jason Finch. 2018. „„Citiness”: Networks, Scales and Hierarchies in Literary Urban Studies.” Publitseerimata ettekanne konverentsil „Orientations: A Conference of Narrative and Place.” University of Nottingham (UK), 30. mail 2018. Konverentsi kava: <https://orientations2018.files.wordpress.com/2018/03/programme.pdf>.
- Ameel, Lieven, Jason Finch, Silja Laine ja Richard Dennis, toim. 2020a. *The Materiality of Literary Narratives in Urban History*. New York: Routledge.
- Ameel, Lieven, Jason Finch, Silja Laine ja Richard Dennis. 2020b. „Urban History and the Materialities of/in Literature.” – *The Materiality of Literary Narratives in Urban History*, toimetanud Lieven Ameel, Jason Finch, Silja Laine ja Richard Dennis, 1–16. New York: Routledge.
- Ameel, Lieven, Jason Finch ja Markku Salmela, toim. 2015. *Literature and the Peripheral City*. London: Palgrave Macmillan.
- Ameel, Lieven, Anja Kervanto Nevanlinna ja Samu Nyström. 2016. „New Approaches in Urban Humanities.” – *Finnish Journal of Urban Studies / Yhdyskuntasuunnitelu* 54 (2): 4–9. <http://www.yss.fi/journal/new-approaches-in-urban-humanities/>.
- Benjamin, Walter. (1935) 2002. „Paris: The Capital of the Nineteenth Century.” Tõlkinud Howard Eiland. – Benjamin Walter, *Selected Writings* 3, 1935–1938, toimetanud Howard Eiland ja Michael W. Jennings. Cambridge, MA: Harvard UP.
- Beville, Maria ja Deidre Flynn, toim. 2018. *Irish Urban Fictions*. Literary Urban Studies. Cham: Palgrave Macmillan.
- Borch, Adam. 2017. „„A Sort of Second London in Every Thing but Vitiousness”: Bristol in Eighteenth-Century Poetry, 1700–1750.” – *Literary Second Cities*, toimetanud Jason Finch, Lieven Ameel ja Markku Salmela, 67–88. Cham: Palgrave Macmillan.
- Brosseau, Marc. 1994. „Geography’s Literature.” – *Progress in Human Geography* 18 (3): 333–353.
- . 1995. „The City in Textual Form: *Manhattan Transfer*’s New York.” – *Ecumene* 2 (1): 89–114.
- Campkin, Ben. 2013. *Remaking London: Decline and Regeneration in Urban Culture*. London: I. B. Tauris.
- Dannenberg, Hilary. 2008. *Coincidence and Counterfactuality: Plotting Time and Space in Narrative Fiction*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Duffy, Eamon. (2001) 2003. *The Voices of Morebath: Reformation and Rebellion in an English Village*. New Haven: Yale UP.
- Finch, Jason. 2011. *E. M. Forster and English Place: A Literary Topography*. Turku: Åbo Akademi University Press. www.doria.fi/handle/10024/67482.
- . 2016a. *Deep Locational Criticism: Imaginative Place in Literary Research and Teaching*. Amsterdam: Benjamins.
- . 2016b. „Excavating London’s St Giles as Imaginative Place: Towards a Dialogic Relationship between Literary Studies and the Urban Humanities.” – *Finnish Journal of Urban Studies / Yhdyskuntasuunnitelu* 54 (2): 74–93.
- Finch, Jason, Lieven Ameel ja Markku Salmela, toim. 2017a. *Literary Second Cities*. Cham: Palgrave Macmillan.

———. 2017b. „The Second City in Literary Urban Studies: Methods, Approaches, Key Thematics.” – *Literary Second Cities*, toimetanud Jason Finch, Lieven Ameel ja Markku Salmela, 3–20. Cham: Palgrave Macmillan.

Heuser, Ryan, Franco Moretti ja Erik Steiner. 2016. „The Emotions of London.” – *Stanford Literary Lab Pamphlet*, nr 13. <https://litlab.stanford.edu/LiteraryLabPamphlet13.pdf>.

Isomaa, Saija, Pirjo Lyytikäinen, Kirsi Saarikangas ja Renja Suominen-Kokkonen, toim. 2011. *Imagining Spaces and Places*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Jacobs, Jane. 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Jameson, Fredric. 1981. *The Political Unconscious: Narrative as a Socially Symbolic Act*. London: Methuen.

Jayne, Mark ja Kevin Ward. 2017. „A Twenty-First-Century Introduction to Urban Theory.” – *Urban Theory: New Critical Perspectives*, toimetanud Mark Jayne ja Kevin Ward, 1–18. Abingdon, UK: Routledge.

JUCS. 2019. „Aims and Scope.” – *The Journal of Urban Cultural Studies*. www.intellectbooks.com/journal-of-urban-cultural-studies.

Keunen, Bart. 2017. „World Cities and Second Cities: Imagining Growth and Hybridity in Modern Literature.” – *Literary Second Cities*, toimetanud Jason Finch, Lieven Ameel ja Markku Salmela, 21–42. Cham: Palgrave Macmillan.

Kumar, Krishan. 2019. „What Is Global History? The Benefits – and Difficulties – of Telling an All-Encompassing Tale.” – *Times Literary Supplement*. 19. juuli.

Ladurie, Emmanuel Le Roy. (1978) 1980. *Montaillou: Cathars and Catholics in a French Village, 1294–1324*. Tõlkinud Barbara Bray. Harmondsworth: Penguin.

Lotman, Yuri M. 2005. „On the Semiosphere.” – *Signs Systems Studies* 33 (1): 205–229.

Malpas, Jeff. (2007) 2012. „Heidegger in Benjamin’s City.” – *Heidegger and the Thinking of Place: Explorations in the Topology of Being*, 225–235. Cambridge, MA: The MIT Press.

Marilungo, Francesco. 2017. „The Capital of Otherness: A Geocritical Investigation of Diyarbakır, Turkey.” – *Literary Second Cities*, toimetanud Jason Finch, Lieven Ameel ja Markku Salmela, 131–150. Cham: Palgrave Macmillan.

Massey, Doreen. 1994. *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.

———. 2005. *For Space*. Los Angeles: SAGE.

Mattheis, Lena. 2018. „A Brief Inventory of Translocal Narratability: Palimpsestuous Street Art in Chris Abani’s *The Virgin of Flames*.” – *Narrative* 26 (3): 302–319. <https://doi.org/10.1353/nar.2018.0015>.

Moretti, Franco. (1983) 2005. *Signs Taken for Wonders: On the Sociology of Literary Forms*. London: Verso.

———. 2013. *Distant Reading*. London: Verso.

Papadimitriou, Nick. 2012. *Scarp*. London: Sceptre.

Pearce, Lynne. 2018. „Trackless Mourning: The Mobilities of Love and Loss.” – *Cultural Geographies* 26 (2): 163–176. <https://doi.org/10.1177/1474474018792665>.

Pearce, Lynne, Corinne Fowler ja Robert Crawshaw, toim. 2013. *Postcolonial Manchester: Diaspora Space and the Devolution of Literary Culture*. Manchester: Manchester UP.

- Peterle, Giada. 2017. „Moving Beyond Venice: Literary Landscapes of Movement in Northern Italy’s „Diffused City.” – *Literary Second Cities*, toimetanud Jason Finch, Lieven Ameel ja Markku Salmela, 217–240. Cham: Palgrave Macmillan.
- . 2019. „Carto-Fiction: Narrativising Maps Through Creative Writing.” – *Social and Cultural Geography* 20 (8): 1070–1093. <https://doi.org/10.1080/14649365.2018.1428820>.
- Porter, Cole. 1932. „Night and Day.” – *Lyrics. The Web’s Largest Resource for Music, Songs & Lyrics*. Warner Chappell Music, Redbrick Music Publishing. www.lyrics.com/lyric/4672610.
- Simone, AbdouMaliq. 2016. „City of Potentialities: An Introduction.” – *Theory, Culture and Society* 33 (7–8): 5–29. <https://doi.org/10.1177/0263276416666915>.
- . 2018. „Designing Space for the Majority: Urban Displacements of the Human.” – *Cubic Journal* 1 (1): 124–135. <https://doi.org/10.31182/cubic.2018.1.007>.
- Talivee, Elle-Mari. 2017. „Narva: A Literary Border Town.” – *Literary Second Cities*, toimetanud Jason Finch, Lieven Ameel ja Markku Salmela, 151–172. Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-62719-9_8.
- Talivee, Elle-Mari ja Jason Finch. 2015. „Eduard Vilde and Tallinn’s Dynamic Peripheries, 1858–1903.” – *Literature and the Peripheral City*, toimetanud Lieven Ameel, Jason Finch ja Markku Salmela, 164–183. London: Palgrave Macmillan.
- Tambling, Jeremy, toim. 2016. *The Palgrave Handbook of Literature and the City*. London: Palgrave Macmillan.
- Tobin, Elayne. 2018. „On this Spot: Materialism, Memory and the Politics of Absence in Greenwich Village.” – *The Routledge Handbook of Literature and Space*, toimetanud Robert T. Tally Jr., 273–279. Abingdon, UK: Routledge.
- Underwood, Ted. 2019. *Distant Horizons: Digital Evidence and Literary Change*. Chicago: The University of Chicago Press.
- van den Heever, Gerhard. 2018. „Spatializing Practices at the Intersections: Representations and Productions of Spaces.” – *The Routledge Handbook of Literature and Space*, toimetanud Robert T. Tally Jr., 70–82. Abingdon, UK: Routledge.
- Westphal, Bertrand (2007) 2011. *Geocriticism: Real and Fictional Spaces*. Tõlkinud Robert T. Tally Jr. New York: Palgrave Macmillan.
- Williams, Raymond. 1989. „Metropolitan Perceptions and the Emergence of Modernism.” – *The Politics of Modernism*, toimetanud Tony Pinkney, 37–48. London: Verso.

Jason Finch – PhD, Åbo Akademi ülikooli inglise keele ja kirjanduse dotsent. Tema peamisteks huvideks on Suurbritannia ja USA 19. ja 20. sajandi linnakirjandus, Londoni slummid ja 19. sajandil esiletõusnud tööstus- ja sadamalinnad. Tema monograafia „Deep Locational Criticism: Imaginative Place in Literary Research and Teaching” (2016) tutvustab autori vaatenurka kirjanduse ja koha vahelistele suhetele. Jason Finch on Kirjanduslike Linnauuringute Assotsiatsiooni (Association for Literary Urban Studies, ALUS) kaasasutaja ja praegune president.
E-post: [jason.finch\[at\]abo.fi](mailto:jason.finch[at]abo.fi)

On Literary Urban Studies*Jason Finch***Keywords:** literary urban studies, urbanism, place, urban literature, literary theory

In the 2010s, a new Literary Urban Studies (hereafter LUS) has developed. It combines spatial humanities scholarship with activism and other public concerns. The Association for Literary Urban Studies (ALUS) has been a key player in developing the new LUS. Publications produced by scholars connected to ALUS have been geographically wide-ranging. They have also developed interests in specific conceptual areas of LUS, including second cities and 'citiness', or the cultural elements that are specific to the city and the urban condition. Key issues arising from contemporary 'citiness' include the operation of networks, scales and hierarchies in urban cultures. Walter Benjamin called Paris the 'capital of the nineteenth century', but LUS looks beyond cities judged the most primary or alpha-level. Studies in the new LUS so far produced engage with and practice urban history and urban planning studies, applying literary reading techniques to texts not commonly judged literary (including policy and planning texts, or trial transcripts). Literature has a particular potential for urban planners and activists as a means of staging possibilities for one city or all cities.

Despite these boundary-crossing inclinations, LUS is coherent and distinctive. This can be shown by contrasting it with several other activities that somewhat resemble it. LUS belongs in the academic humanities, not with urban studies, in the interdisciplinary social sciences. It is in part an outgrowth of the 'spatial turn' associated with names like Lefebvre, de Certeau and Anglophone critical geographers, but it does not consider cities as mere instances of spatiality, however socially produced. It draws on phenomenological accounts of placed human experience but juxtaposes individuals' perspectives with larger-scale ones. It is multidisciplinary and focused on real-world objects, and cannot be classed as a type of literary geography, which applies geographical methods to literary objects. Nor, as outlined in this article, is LUS to be confused with other areas of spatial investigation, from geocriticism and Deep Locational Criticism to psychogeography and deep topography. It is more multi-polar and more systematic than these approaches focused on the individual human or the individual city over time tend to be. LUS functions in tandem with, but not as part of, the current mobilities paradigm of the social sciences (recognising the non-static nature of cities). It retains a belief in literature as a primary material which distinguishes it from urban cultural studies and other multimedial methods in city investigation.

After outlining the emergence of the new LUS and distinguishing it from these alternative approaches, the article examines another account of the relationship between literature and the city, Franco Moretti's. For Moretti, city literature is essentially modern and a literature of social (more than physical) mobility. The work of Moretti shares with earlier research for example by Benjamin, or the Chicago School in sociology, a belief that in the words of Bart Keunen 'an impression of magnitude' was central in twentieth-century views of city cultures. LUS contrasts with this by emphasising relatively neglected cities, literatures and neighbourhoods, often focusing on the more culturally underdetermined areas in which populations live everyday lives and work. Contra Moretti the image of the city varies across literary forms and genres, and its later expressions are not just 'a hollowing out' of that

found in classics of nineteenth-century realism. Despite later work foundational to literary spatial studies, the 1980s, at least, Moretti seems now surprisingly unconfident about LUS as a discipline. In the late 2010s, emergent disciplines fuel LUS in new ways, among them the radical urban scholarship of Abdou-Maliq Simone and Ananya Roy, and advances in digital humanities research (including those with which Moretti has been involved).

Next, the article glances at some foundational figures for LUS from the personal perspective of the author: Jane Jacobs, Doreen Massey, Jeff Malpas and Eric Prieto. Working in urban studies, critical human geography, place philosophy and spatial literary phenomenology respectively, all humanise actual city environments and challenge simplistic conclusions about 'the city'. Jacobs's notion of 'adventuring in the real world' could help form a manifesto for LUS. The conclusion of the article emphasises the capaciousness of LUS. This goes beyond individuals of the artist and writer class, and the districts where they have tended to live, opening up textual and experiential equivalents of what Simone calls 'urban majority' areas. It may not be at all clear to us what settlements appeared urban in earlier historical eras. LUS enables comparisons between cities of different magnitudes, and the restoration of personhood to city-dwellers and city areas that have had it stripped from them.

Jason Finch – PhD, Associate Professor of English Language and Literature at Åbo Akademi University, Finland. He works on urban literatures, chiefly of the UK and USA in the nineteenth and twentieth centuries. Key interests include the London 'slum' and mediations of the urbanity of British and US industrial and port cities which boomed in the nineteenth century. The monograph *Deep Locational Criticism: Imaginative Place in Literary Research and Teaching* (2016) sets out his general approach to the relationship between literature and place. Jason Finch is a co-founder and currently President of the Association for Literary Urban Studies (ALUS).

E-mail: jason.finch[at]abo.fi